

(тт. 19-29) композиторка демонструє чудову звукову знахідку, майстерно продовжуючи відтворювати лінію Дзвонів, яка починає своє звучання ще з перших тактів *Ostinato*. Якщо в першій мініатюрі твору тема Дзвонів відтворюється акордовими сполученнями протягом всієї п'єси, то в *Toccata* тема Дзвонів витончено влітається в звукове мереживо всієї музичної тканини другої мініатюри.

Третя п'єса циклу *Maestoso* сприймається певним підсумком розвитку всього музичного матеріалу, всієї авторської думки, закладеної композиторкою у фортепіанний цикл. Загальний темп її *Largo maestoso* і в цьому відношенні вона перегукується з першою мініатюрою *Ostinato*. Навіть в перших чотирьох тактах заключної п'єси слухачу неважко почути тему Дзвонів, яка аналогічно в *Ostinato* теж викладається акордовою фактурою. Тільки тепер головна тема циклу відтворюється композиторкою в низькому регістрі і звучить більш впевнено і гордо, стверджуючи велич й силу в Києва та всього українського народу.

Фортепіанний цикл Б. Фільц "Київський триптих" належить до визначних творів сучасної української інструментальної музики. Продовжуючи славні традиції провідних музикантів України – М. Лисенка, С. Людкевича, Л. Ревуцького, М. Колеси та інших, фортепіанна музика Б. Фільц посідає значне місце у загальному доробку композиторів країни. Велику роль в цьому відіграє національний характер музики, який виявляється в усьому комплексі виражальних засобів музичної мови композиторки. Саме своєрідний національний менталітет її музики надає творам Богдани Фільц неповторного і самобутнього характеру. Особлива ширість емоційного вислову, яскрава образність її фортепіанних творів ставить їх у ряд високомистецьких композицій європейського рівня.

І. Г. Любар

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Є давні проблеми людства, які з часом не розв'язуються, а навпаки – загострюються. До таких належить проблема природокористування. Планеті притаманні глобальні екологічні кризи, зокрема суперзабруднення повітря, ґрунтів, води, космосу, посилення парникового ефекту, радіації, поява озонових дір, кислотних дощів тощо.

Загострення екологічної кризи триває і вчені вважають, що сьогодні, якщо не вжити загальнопланетарних зусиль з охорони природи, то найближчим часом життя на планеті опиниться під загрозою знищення.

Ця проблема особливо актуальна і для України. В наслідок недбалого господарювання відбулося забруднення промисловими відходами повітря, води, радіаційного забруднення земель, вод, лісних масивів, різко зросло електромагнітне навантаження. Погіршення екологічної рівноваги негативно вплинуло на стан здоров'я українців, що став катастрофічно погіршуватися.

До регіонів з кризовим станом екології відноситься і Криворіжжя. Забруднення атмосферного басейну, місцевих рік і водойм, руйнування ґрунтів кар'єрним засобом добування залізної руди, накопичення промислових відходів у шлакохвищах тощо. Все це наслідки

безгосподарності декількох поколінь криворіжців, які керувалися у своїй діяльності ідеєю невичерпності природних ресурсів, звикли брати від природи все, не дбаючи про її відновлення.

Такий стан екологічної ситуації вимагає докорінної перебудови екологічної освіти і виховання, спрямованих на прищеплення молоді екологічної культури, що усуває споживацьке ставлення до природи. Попередній досвід діяльності школи свідчить про формальний підхід до впровадження екологічної освіти і виховання учнів. Основними недоліками в організації екологічної освіти є:

1) одержання вузького кола знань про природне довкілля, що не забезпечує сприйняття цільності природи, взаємозв'язків природних явищ і процесів;

2) недотримання міжпредметного підходу до комплексного розкриття екологічних проблем формування екологічного мислення;

3) слабкий взаємозв'язок теоретичних знань з практичною діяльністю учнів щодо охорони природи;

4) відсутність у навчальному процесі активних технологій і методів навчання;

5) недостатність використання красназавчої роботи при формуванні екологічного мислення тощо.

Реформація української освіти у рамках Закону України „Про освіту”, „Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст.” та інших нормативних документів передбачає докорінне поліпшення екологічної освіти і виховання учнівської молоді, які мають стати важливим засобом формування поколінь з новою екологічною культурою.

Початкова школа покликана закласти у дітей першооснови екологічної культури.

Новий зміст початкової освіти більш цілеспрямовано і гостро подає природоохоронні знання і екологічну мораль ніж попередні навчальні програми та підручники. Суттєвою їх відмінною є розкриття екологічних зв'язків, які існують у природі, вплив людини на довкілля, виховання дітей у дусі відповідальності, гуманного, господарського ставлення до об'єктів природи.

Серед нового покоління підручників для початкової школи варто виділити підручник „Я і Україна” для I, II і III класів авторів Бібік Н.М., Байдара Т.М. Особливістю цих підручників є доступне подання дитячому віку природи як цілісної системи її цінності для людини, формування відповідального ставлення до довкілля.

Глибше усвідомити дітям екологічні знання допомагає народна педагогічна мудрість: оповіді, загадки, приказки, прислів'я, заклички, лічилки, фрагменти казок, дитячих пісень тощо. Їх уміле використання плекає у дітей шанування об'єктів природи, відчуття гармонії природи і людини, одухотворення її.

Першопочаткові екологічні знання, набуті дітьми в I і II класах, поглиблюються у третьому класі, де навчальний матеріал з природознавства подається у трьох розділах „Природа і ми”, „Нежива природа”, „Жива природа”.

Характерною суттю навчального матеріалу є те, що на кожному уроці розкриваються нові уявлення або поняття про об'єкти, явища природи, їхні взаємозв'язки та наслідки діяльності людини на стан природи. А такі теми уроків як „Що таке природа. Якою буває природа”, „Охорона

природи”, „З чого складається повітря”, „Вода має бути чистою”, „Охорона ґрунту”, „Чи можуть рослини захищатися. Охорона рослин”, „Які дикі тварини захищаються. Охорона тварин”, „Гриби”, „Бактерії”, „У природі все взаємопов’язане” та інші наповнені послідовним викладом екологічних знань. На користь цього підручника є не тільки розкриття збалансованих взаємозв’язків між явищами природи та діяльністю людини, а цілеве подання навчального матеріалу сприяє емоційно-естетичному сприйняттю екологічних знань. Дидактичною знахідкою є вдале поєднання пізнавальних завдань щодо вивчення навчального матеріалу з практичною діяльністю по охороні природи. Останньому сприяє методичний апарат підручника з кожної теми уроку.

Отже, основний зміст початкової освіти сприяє:

- формуванню різнобічних і глибоких знань про оточуюче природне середовище;
- виробленню світоглядних ціннісних орієнтацій по відношенню до природи;
- вихованню відповідального ставлення до природи;
- усвідомленню дітьми себе часткою природи;
- участі у догляді і наданні допомоги об’єктам природи тощо.

Набуті у початковій школі екологічні знання сприятимуть формуванню екологічної культури особистості школярів середнього і старшого віку, як форми регуляції їх взаємодії з природою.

Є.Х.Свтушенко

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО УЧНІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ

Свтушенко Є.Х. в статті “Дидактичні умови особистісно-орієнтованого підходу до учнів в процесі навчання біології” визначає проблеми психодидактичного плану, пов’язані з умовами використання особистісно-орієнтованої технології в процесі навчання біології.

Шкільний курс біології, який входить до освітньої галузі „Природознавство”, покликаний сприяти формуванню у учнів цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу, роль і місце людини в довкіллі, її моральну відповідальність за збереження природи і цивілізації в цілому. В цьому зв’язку навчання біології повинно спиратися на такі вихідні положення: логіка пізнання забезпечує розвивальний характер навчання і формування теоретичного мислення; теоретичні узагальнення є провідними змістовими елементами; особистісно-орієнтований процес навчання ґрунтується на гуманістичних засадах і забезпечує рівневу диференціацію. Вивчення теорії розвиваючого навчання та практики впровадження його технологій в навчально-виховний процес з біології в школі актуалізує низку проблем психодидактичного плану: 1) які конкретні дійові, негроміздкі методики можна використати для психодіагностики учнів; 2) хто в школі (за відсутності психолога) повинен здійснювати цю роботу; 3) як в класах з великою наповнюваністю учнів (до 30-і >) здійснювати індивідуальний підхід до учнів; 4) як реалізувати завдання особистісно-орієнтованого підходу до учнів на фоні завдань занадто складної програми базової біологічної освіти, недостатніх методичного забезпечення та матеріальної бази школи (зокрема, технічних засобів

навчання).

Спостереження за роботою вчителів, бесіди з вчителями біології та апробація методичних матеріалів з розвиваючого навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів дозволили нам визначити дидактичні умови особистісноорієнтованого навчання біології: 1) вивчення індивідуальних психологічних особливостей учнів класу як основи особистісноорієнтованого підходу (за відсутності психолога в школі, вчитель-предметник може користуватися даними соціометрії та психологічною характеристикою класу, складеними класним керівником, а також власними спостереженнями за навчанням та поведінкою учнів класу); 2) виділення гомогенних (2-3 учні) та гетерогенних груп (з подальшою диференціацією учнів у них), а також індивідуумів, які не «вписуються» в ці групи, для організації особистісно-орієнтованого навчання; 3) виявлення індивідуальних можливостей учнів для самостійної роботи над певними навчальними темами за індивідуальною програмою (це можуть бути коригуючі програми та програми поглибленого вивчення біології); 4) конструювання навчального процесу з урахуванням: виявлення та використання суб'єктного досвіду учня; структурування матеріалу теми, забезпечення можливості вибору учнем змісту (базові чи поглиблені знання), виду і форми його усвідомлення (текстовий матеріал, а також графічні, об'ємні, технічні засоби навчання), завдань різного рівня складності; 5) створення на уроці атмосфери довіри, взаємодопомоги, сприяння успіху і самовираженню учня; 6) забезпечення контролю, самоконтролю, рефлексії, оцінки учіння як суб'єктної діяльності; 7) забезпечення системності в здійсненні особистісно-орієнтованого підходу: у всіх формах організації навчально-виховного процесу з біології; на всіх основних етапах уроку; під час тематичних атестацій; 8) використання нестандартних уроків: уроки вивчення нового матеріалу («уроки-дослідження», «уроки-подорожі», уроки «в лабораторії вчених»), практичні уроки («уроки-моделювання»), уроки - «рольові ігри»), уроки узагальнення і систематизації, контролю знань («прес-конференції», «урок-панорама» та ін.).

Вважаємо, що дотримання вчителем біології вказаних дидактичних умов сприятиме гуманному ставленню до учнів та розвитку їх позитивних особистісних характеристик.

С.Г. Шуперко

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНООРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Основна мета, що стоїть перед загальноосвітньою школою є гармонічний розвиток особистості. Цим обумовлена складність завдання розвитку розумових здібностей учнів. Сутність розумового розвитку полягає в здатності переосмислювати відомі, засвоювати нові поняття й утворювати системи понять.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень, досвід роботи вчителів, власний досвід роботи свідчить, що побудова системи вправ, орієнтованих на засвоєння учнями математичних понять, є однією з важливіших задач в умовах особистісно-орієнтованого навчання.

Відомо, що математичні поняття є чи не найбільш складними для

опанування в середній школі, оскільки успішне їх засвоєння вимагає від суб'єкта учіння досить високого рівня розвитку теоретичного мислення.

Психологія має значний досвід вирішення проблеми формування понять в учнів: це теорія поетапного формування розумових дій (П.Я.Гальперін, Н.Ф.Талізїна), концепція розвитку теоретичного мислення учнів у процесі навчання (В.В.Давидов), теорія формування прийомів розумової діяльності (Д.Н. Богоявленський, Н.О.Менчинська), теорія про умови розвитку особистості в процесі навчання (Г.С.Костюк).

Психологами дослідженні й виділені етапи формування понять, та сформовані розумові дії відповідні кожному етапу. Проте оволодіння дією розуміє адекватну йому вправу.

Система вправ є засобом організації учбової діяльності по засвоєнню математичних понять; слід розглядати як процесуальний, так і системно-структурний аспекти системи.

Змістовний компонент системи вправ: вправи на побудову об'єктів, що задовольняють істотні властивості поняття; вправи на розпізнання об'єктів, що належать обсягу поняття; вправи на виведення наслідків з означення поняття; вправи на складання родоводу поняття; вправи на систематизацію понять.

Операційний компонент системи вправ: вправи на використання й складання орієнтованої основи дій.

Особистісний компонент системи вправ розуміє врахування індивідуальних особливостей учнів, їх вольових, емоційних якостей, рівня навченості.

При побудові системи вправ слід організувати учбову діяльність, змістом якої є саме теоретичні знання, спрямувати активність учня не тільки на одержання конкретного результату, але й на оволодіння способами дій для досягнення цього результату.

Вправи, що реалізують етапи формування поняття, доцільно подавати як умови, що вимагають від учня активної пізнавальної діяльності. Передумовою виникнення такої діяльності є виділення математичних понять як особливої форми узагальнення способів дій. Математичні поняття можуть бути засвоєнні на основі відповідних дій, а рівень узагальнення понять значно залежить від того, на основі яких дій засвоюються ці поняття.

Наявність вправи, яку необхідно виконати; опора на попередній досвід і активний пошук шляхів виконання – усе це і є умовами активізації мислення, джерелом підвищення інтересу, що сприяє підвищенню рівня засвоєння математичних понять. Засвоєння понять на емпіричному рівні здійснюється шляхом узагальнень. Основа таких узагальнень – порівняння й класифікація об'єктів за спільними властивостями. Спосіб організації – виконання конкретно-практичних вправ. В.В.Давидов довів, що розвиток теоретичного типу мислення вимагає водити поняття за методом: від абстрактного до конкретного. Поняття при цьому подаються у вигляді вправ.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АЛГЕБРИ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНООРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

Традиційний зміст навчання, що склався десятиліттями, забезпечує достатній рівень математичної підготовки учнів. Проте зміни в галузі техніки, виробництва, комунікацій та технологій ставлять вимоги до математичної підготовки професійних кадрів та спонукають значно модернізувати традиційний зміст математичної освіти.

Ідея модернізації шкільної математичної освіти була висунута у 70 роках минулого століття і передбачала розвиток змісту шкільної математики у двох напрямках: 1. Систематична побудова курсу на основі елементарних понять теорії множин з підпорядкуванням конкретних класів функцій загальному поняттю відображення; вивчення загальних властивостей бінарних відношень (рефлексивність, симетричність, транзитивність), висування на перший план поняття групи; 2. Впровадження у шкільне викладання елементів дискретної математики (математична логіка, графи, теорія ймовірності, тощо).

Дискусія з приводу доцільності реалізації даних ідей триває у методичній науці вже понад 30 років. На наш погляд, особистісноорієнтована система освіти дозволяє розробку технологій, які забезпечать ознайомлення учнів у курсі алгебри з одним із основних понять сучасної математики – поняттям групи. По-перше, це поняття за словами видатного російського математика П.С. Александрова, не складніше ніж поняття функції [2]. По-друге, поняття групи набуває великого значення у різних розділах математики та інших галузях природознавства. По-третє, вивчення цих питань пропонується не для масових шкіл, а тільки для закладів освіти з поглибленим вивченням математики, для яких розроблено підручник [1].

Оскільки вихідним для формування поняття групи є поняття алгебраїчної операції пропонуємо методичний підхід до організації роботи по ознайомленню учнів профільних класів з даним узагальнюючим поняттям сучасної математики.

При організації роботи по формуванню у учнів поняття алгебраїчної операції та узагальнення на його основі вивчених алгебраїчних операцій у різних числових множинах необхідно: 1. Виділяти ідею алгебраїчної операції – як відповідності двом елементам даної множини – єдиного третього елемента цієї множини (вимога замкненості множини відносно операції та єдиності результату). 2. Акцентувати увагу учнів на основних властивостях алгебраїчних операцій. При цьому: виділяти основні властивості (закони дій) та неосновні (їх наслідки); проводити доступні для учнів обґрунтування; з'ясувати значення цих властивостей при обґрунтуванні правил і спрощеннях обчислень. 3. Нуль та одиницю розглядати так, щоб вони сприймалися учнями як важливі властивості відповідних операцій, підкреслювати такі властивості цих чисел, як існування та єдиність. Таким же чином розглядати взаємно протилежний та взаємно обернені елементи.

Перед введенням поняття алгебраїчної операції, школярі виконують спеціально підбрану систему вправ, розв'язування яких не виходить за рамки змісту традиційного шкільного курсу математики:

Вправи на правильне розуміння означення дії, поняття виконуваності

дії у певній множині і замкненості множини відносно даної дії. Наприклад. Чи будуть замкнені відносно дій додавання, віднімання, множення такі числові множини: а) $\{1; 2; 3; 4\}$; б) $\{0; 1\}$; в) $\{0\}$; г) $\{1\}$. Чи будуть замкнені відносно дій додавання та множення такі множини: а) всіх парних чисел; б) всіх непарних чисел; в) всіх цілих чисел, що кратні 5; г) всіх простих чисел?

Вправи на перевірку виконання законів дій у різних числових множинах. Наприклад. Які із наступних рівностей хибні, якщо a, b, c – дійсні числа і $a \neq b$:

а) $a + b = b + a$; б) $(a + b) + c = a + (b + c)$; в) $a - b = b - a$; г) $a \cdot b = b \cdot a$;

Вправи на розкриття значення основних властивостей (законів) дій для тотожних перетворень; формування правил, тощо. Наприклад. Спростити вираз і назвати які властивості дій додавання, множення і віднімання застосувались при цьому: а) $m(c + m) - c(m + c)$; б) $a^2 - b(a + b) + a(b - a)$; в) $a(b^2 - a) + b(a^2 - b) + (a - b)^2$. Назвати, які властивості дій додавання, множення, віднімання застосовувались при виведенні формул скороченого множення?

Вправи на наявність нейтральних та симетричних елементів у конкретних множинах для різних алгебраїчних операцій. Наприклад. Чи існує у множині цілих чисел, ще число, яке має властивості нуля? Чи для кожного цілого числа існує протилежне до нього число? Якщо існує, чи

єдине воно? Назвіть числа, протилежні до даних: ab ; $a + b$; $a - b$; $2a - b$;

$\frac{a+b}{a}$; $\frac{a}{n} + \frac{b}{n}$; $\frac{1}{b} - \frac{1}{a}$. Чи існує в заданій множині для кожного числа йому

протилежне: а) множина від'ємних чисел; б) $A = \{-1; 1\}$; в) $E = \{-1; 0; 1\}$;

г) множина усіх правильних дробів? Чи можуть бути взаємнооберненими числами: а) два цілих числа; б) два рівних числа; в) числа, протилежних

значків? Вказати числа, обернені до даних, відмінних від нуля: а) a ; б) $-a$; в)

$\frac{1}{a}$; г) $a + b$.

Тоді строге означення алгебраїчної операції вводиться як результат систематизації та узагальнення знань учнів про операції додавання, віднімання, множення, ділення, піднесення до степеня, тощо.

Література:

1. М.І. Шкіль, Т.В. Колесник, Т.М. Хмара. Алгебра і початки аналізу: Експериментальний навчальний посібник для 10 класу шкіл з поглибленим вивченням математики та спеціалізованих шкіл фізико-математичного профілю – К.: Освіта, 1993. – 237с.

2. Александров П.С. Введение в теории групп -М.: Наука, 1980 -143с.

Н.В. Сивопляс

СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДЕПРИВАЦІЇ.

Однією з головних рис суспільно-політичного життя сучасного світового співтовариства є глобальний процес демократизації, який за

останню чверть століття охопив значну частину країн світу. Основою демократичного ладу є людина, яка розкриває свій потенціал, та має підготовку в галузі гуманітарних знань, сповідує демократичні цінності, відповідає певному рівню соціальної компетентності. У сучасній системі освіти закономірним стає пошук шляхів удосконалення змісту навчального процесу, надання йому модернового європейського характеру. Формування нового освітнього процесу, нової освітньої політики вимагає визначення так званих проблемних зон, що виникають внаслідок дії негативних соціальних тенденцій та прояву деструктивних суспільних феноменів. Прикладом і гострою проблемою є явище депривації (у перекладі з англійської означає — позбавлення, обмеження можливостей задоволення життєво важливих потреб). Глибина і вага деприваційних порушень індивідуально розрізняються в залежності від строку настання деприваційного впливу, його тривалості, інтенсивності, а також від якостей деприваційного впливу.

Предметом мого дослідження є вплив деприваційних умов на формування особистості дітей молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження базується на тому, що відрив дитини від батьків сприяє розвитку, так званих деприваційних психічних розладів, що тим важче, чим раніше дитина відірвана від матері і чим довготриваліше впливає на неї фактор відриву. У сирітські установи звичайно попадають діти, які вже давно позбавлені батьківського тепла, і внаслідок цього страждають від психічної депривації.

Аналіз психологічного механізму готовності виконувати завдання вчителя в першокласників масової школи і школи-інтернату має різну психологічну природу. Одним з найважливіших критеріїв психологічної готовності до шкільного навчання є здатність дитини бачити у вчителі не просто дорослого, а саме вчителя, людину, що повинна чомусь навчити, передати якісь важливі знання. Можна сказати, що дитина, яка прийшла до школи, повинна вміти вступати в такі відносини з дорослими, які опосередковані особливою соціальною роллю останнього. В експериментах Г.М. Прихожан і Н.М. Товстих виявлена підвищена готовність вихованців інтернату виконувати будь-яке завдання педагога. У той же час, готова до шкільного навчання "сімейна" дитина сприймає задачу на вправу саме як навчальну, тобто таку, яку задають учню, щоб він чомусь навчився і тому відноситься до неї опосередковано, приймаючи шкільні умови, правила — "так треба". Готовність виконувати завдання вчителя у першокласників школи-інтернату виступає як показник саме безумовної, безпосередньої залежності дитини від дорослого.

У дитини, що виховується в закладі інтернатного типу, виявляється високий ступінь незадоволеності, фрустрованості, потреби в спілкуванні з дорослим. Бажання звернути на себе увагу дорослого, заслужити його похвалу настільки велике у першокласників школи-інтернату, що саме воно стоїть за готовністю дітей до виконання завдань вчителя. Підвищена увага до вимог вчителя носить компенсаторний характер. Тоді мотиваційна готовність до школи ґрунтується не на потребі зайняти нову соціальну позицію — позицію школяра, а на потребі в спілкуванні з дорослим, у прагненні залучити до себе його увагу, тобто у такій потребі, що народжується з дефіциту спілкування з дорослим. Але як і будь-яке компенсаторне утворення, подібне відношення до вчителя не може забезпечити адекватної навчальної мотивації.

В.В. Давидов, Д.Б. Эльконін відзначали, що уміння при виконанні

завдання орієнтуватися на визначений загальний спосіб дії — центральна ланканавчальної діяльності. Вихованці школи-інтернату добре справляються тільки з такими завданнями, у яких досить лише послідовно виконувати прямі та елементарні вказівки дорослого. Їхні дії носять покроковий характер: виконання і самоконтроль слідує безпосередньо за вказівкою педагога. У тих випадках, коли правило виконання завдання складніше і вводиться не покроково, а формулюється до початку діяльності, тобто коли дитина повинна орієнтуватися на декілька таких правил, ефективність виконання завдань вихованцями стає незадовільною. Це свідчить про низький рівень розвитку саморегуляції поведінки, що пов'язано з несформованістю у молодших школярів механізмів опосередкування дій внутрішнім планом. У невмінні орієнтуватися на систему заданих правил значну роль відіграє недостатній розвиток наочно-образного мислення. Убогість, обмеженість конкретно-почуттєвого досвіду у дітей, відбивається негативно на формуванні наочно-образного мислення, що як відомо, найбільш інтенсивно формується в дошкільному дитинстві і є необхідним фундаментом для повноцінного оволодіння шкільною програмою. Будь-яка форма мислення, формуючись в діяльності, вимагає для свого розвитку практики рішення задач, проблемних ситуацій і т.п. Подібна практика надзвичайно бідна у вихованців інтернату. Бідність конкретно-почуттєвого досвіду і особливості навчання, що накладаються на це, що найчастіше зводиться до відпрацьовування формально-логічних операцій, окремих знань і навичок, приводять до схематичності, абстрактності мислення дитини, коли розвиток формальних сторін інтелекту замінює собою образне, конкретне, творче пізнання світу. У вихованців школи-інтернату відзначається нездатність діяти в плані образів та уявлень. Нерозвинена уява, відсутність пізнавальної ініціативи і цілеспрямованості ведуть до того, що розумові дії в них у край ситуативні: вони визначаються або предметним оточенням, або прямими вказівками дорослого.

Тому, на самому початку шкільного навчання спостерігається серйозна психологічна проблема — відсутність опосередкованих соціальною роллю відносин учня до вчителя. Таким чином, спотворення взаємин між учнем і вчителем негативно впливає на процес становлення навчальної діяльності, а також на розвиток особистості дитини.

Перелік проблем та недоліків можна продовжувати. Зупинимось на саме тих, що безпосередньо призводять до викривлення особистості.

Психологи виділяють цілий ряд негативних умов, які характеризують суспільне виховання. Головна з них — це специфіка відносин “дорослі — діти”. Особливість даних відносин полягає в малому числі спілкувань між дорослими і дітьми. Присутність різних дорослих, які змінюють один одного, зниження активності і довірливості у спілкуванні, більш групова ніж індивідуальна впливовість вихователя на дитину, не створюють достатніх умов для формування в дітей умінь і навичок позитивного стилю спілкування. Такі дослідники як Л.М. Галігузова, С.Ю. Міщерякова, Л.М. Царегородцева виявили недоліки в області спілкування. Рідкі, короточасні та недостатньо емоційно насичені контакти з дорослими, переважно ділового стилю створюють дефіцит спілкування. Практично відсутні у цих контактах особистісні, інтимні звернення, які в основному спрямовані на регламентацію поведінки. Як результат, у дітей деформується відношення до себе, та оточення. Це ускладнює засвоєння моральних норм, та їхню соціальну адаптацію у дорослому житті.

Хочеться звернути увагу, на умови в яких виховуються діти-сиріти. Суттєві недоліки, що негативно впливають на психічний розвиток дітей це: замкнутість життя у стінах одного приміщення, відсутність контактів із зовнішнім світом. Архітектура приміщень не передбачає наявності власної території, змушуючи дітей постійно перебувати в надмірно великому колективі однолітків, позбавляючи дитину можливості бути деякий час на самоті. У сукупності ці фактори створюють перешкоди прояву індивідуальності дитини. Для розвитку індивідуальності необхідне сполучення колективного й особистого життя людини. Але саме в області особистого життя в таких установах, дитина позбавлена всього необхідного: близьких дорослих, свого “кутка”, особистих іграшок та інших речей — усього того, що входить у поняття “домівка”; волі переміщення усередині та поза приміщенням, контактів з людьми, вибору занять, ігор.

Підводячи підсумки, підкреслимо, що відсутність науково обґрунтованих технологій освіти і недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів в сирітських установах призводять до того, що в роботі персоналу головним стає виконання вимог по дотриманню режиму, а не розвиваюче виховання та навчання. Таким чином здається необхідним змінити пріоритети в роботі наших вчителів та вихователів: головною метою роботи слід вважати розвиваюче навчання та виховання, при збереженні відповідної турботи про дітей. Необхідна перебудова умов дитячих будинків та інтернатів для максимального наближення умов життя в сім'ї. Для ефективної організації оксамітньої роботи в закладах інтернатного типу необхідно використовувати такі корекційні методи, як коментоване управління, поетапне формування розумових дій, випереджаюче консультування з важких тем. Основними засобами корекції дисгармонії розвитку емоційної нестабільності мають бути пом'якшення комунікативного напруження, підвищення культурно-освітніх можливостей дітей-сиріт. Такі особистісні прояви, як порушення образу “Я”, неадекватна самооцінка, незадоволене зазіхання на визнання, “комплекс неповноцінності” дитини, повинні пом'якшуватись при безумовному прийнятті дитини вихователем, вибірковому ігноруванні негативних вчинків дитини, “емоційному поглажуванні”. Довіра дитині, формування реально усвідомлених і реально діючих мотивів її поведінки, аналіз конфліктних ситуацій, в які дитина потрапляє, особистий приклад педагога, подальший позитивний вплив його авторитету на відносини дитини з однолітками допоможуть керувати високу нервовість занедбаних дітей, долати труднощі спілкування, неадекватність поведінки. Все це в підсумку підвищує соціальний статус дитини.

Основним висновком статті є положення, що в деприваційних умовах відбувається деформація особистості дитини. Щорічно, випускники сирітських установ вступають до самостійного життя та більшість з них погано адаптуються. В результаті суспільство отримує соціально дезадаптованих громадян. За великим рахунком, це крапля вірусної хвороби, що потрапляє в суспільство, яке з часом втрачає повноцінну зміну поколінь та відчуває суттєві проблеми в соціальній поведінці своїх членів. Вельми важливо, в умовах інтенсивного розвитку науки та модернізації суспільства, переглянути дещо застарілі підходи до навчання та виховання.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ ЗАДАЧ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Важливий шлях реформування дошкільної освіти сьогодні - це поновлення змісту, форм та методів виховання і розвитку дітей дошкільного віку.

Нові тенденції в розвитку національної системи дошкільної освіти в Україні визначені Базовим компонентом дошкільної освіти. В цьому документі зазначено, що у дітей в період дошкільного дитинства має бути сформований мінімально необхідний і достатній рівень компетентності в основних сферах життєдіяльності „Природа”, „Культура”, „Люди”, „Я сам”.

Компетентність дошкільника „Я сам” — важлива передумова його особистісного становлення.

У змістовій лінії „Психічне Я” зазначено, що дитина має викладати за допомогою карток з цифрою і знаками арифметичні дії додавання і віднімання, читати їх, виконувати найпростіші усні обчислення. Має розуміти суть і структуру простих арифметичних задач, розв'язувати їх.

Розв'язуючи розумові задачі, старший дошкільник може виконувати розумові дії (порівняння, абстрагування - конкретизація, аналіз-синтез, індукція-дедукція).

Однак вони здійснюються дітьми не в понятійній, а в основному, наочно-образній формі, в процесі предметної діяльності з об'єктами, що пізнаються.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні, у зв'язку з новими проблемами і завданнями, які стоять перед нашим суспільством, однією із актуальних проблем вітчизняної вікової психології в наш час є розробка питання особистості дитини.

Обґрунтування актуальності проблеми, аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми впливу психолого-педагогічних умов на розв'язання обчислювальних задач дітьми старшого дошкільного віку дозволив дійти висновків, що психологи (О.В. Запорожець, П.Я. Гальперін, Н.А. Менчинська, Н.І. Непомняца, Л.М. Фрідман, Л.П. Бондаренко, Д.Б. Ельконіна, А.М. Леушина та ін.) особливого значення надають розумовій перебудові матеріалу і впливу на процес застосування знань попереднього досвіду дитини.

Цими вченими встановлено, що темп розумового розвитку дітей дошкільного “віку достатньо високий порівняно із шкільними віковими періодами. Дефекти навчання, допущені в цей час, фактично важко усунути, і вони мають негативний вплив на весь подальший розвиток дитини.

Щоб цього не сталося, слід удосконалювати зміст і методи освітньо-виховної роботи, тобто всієї системи педагогічного керівництва в дошкільних закладах, щоб учителі початкових класів змогли опиратися на достатній високий рівень загального розвитку, досягнутий дітьми в процесі дошкільного виховання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми провели експериментальне дослідження з означеної проблеми. Метою констатуючого етапу було визначення вихідного рівня володіння дітьми старшого дошкільного віку обчислювальною діяльністю. Для реалізації поставленої мети була використана методика Л.П. Бондаренко, адагтована

до умов освітньо-виховної роботи дошкільних закладів м. Слов'янська Донецької області. Кількісний аналіз результатів дозволив дійти висновків про те, що діти в більшості мають середній та низький рівень володіння обчислювальною діяльністю.

Метою формуючого етапу було створення психолого-педагогічних умов для підвищення ефективності розв'язування дітьми старшого дошкільного віку обчислювальних задач. Були визначені такі умови:

- пошук самостійного розв'язання задачі з актуалізацією раніше одержаних знань;

- пошук розв'язання задачі на основі аналізу умови (змісту) задачі, виділення «частина - ціле» з подальшою аргументацією розв'язання.

Основним принципом успішного розв'язання арифметичних задач ми вважали особистісно-орієнтований підхід.

На основі проведеного контрольного етапу експерименту зробили висновок про те, що завдяки спеціально створеним педагогічним умовам в освітньо-виховному процесі значно підвищився рівень розв'язання обчислювальних задач дітьми старшого дошкільного віку.

Результати контрольного експерименту показали, що таких дітей, які застосовують інші типи співвіднесення, а не тип "Об'єкти і дії в їх взаємозв'язку", стало менше. Збільшилась кількість дітей, які розв'язують арифметичні задачі на середньому і високому рівні успішності.

Результати, які ми отримали в ході дослідження підтвердили гіпотезу і основні положення, які треба було пояснити. Дітям старшого дошкільного віку повністю доступне засвоєння певних загальних способів математичних знань. Діти, виділивши відношення "рівняння-нерівність", "частина-ціле", усвідомлено застосовують їх при розв'язанні конкретно предметних і арифметичних задач. Використовуючи спеціальні вправи, можна сформувати типи співвідношення, які забезпечать високий рівень успішності розв'язання арифметичних задач.

В.В. Федорчук

МУЗИЧНЕ ПІЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Традиційна педагогічна освіта не відповідає повною мірою вимогам гуманізації та гуманітаризації, демократичного стилю спілкування, активізації творчої ініціативи та потреби самовираження кожного суб'єкта навчально-виховного процесу. У музичній педагогіці реалізація зазначених ідей пов'язана з необхідністю переосмислення сутності музично-пізнавальної діяльності, яка є основою прилучення учнів до цінностей мистецтва та лежить в основі усіх видів музичної діяльності.

Передова педагогічна думка, спираючись на ідеї гуманізації та особистісно зорієнтованого навчання, трактує музично-пізнавальну діяльність як свідомий, активний, співтворчий, глибоко особистісний процес, як осягнення глибинної сутності музичного твору. Сприймання об'єктивної звукової форми зумовлює народження ідеальної сутності музики в свідомості людини. Цей процес, зумовлений індивідуально-типологічними, психологічними особливостями сприйняття, вимагає залучення особистого внутрішнього світу, минулого досвіду реципієнта.

Цілеспрямовану, послідовну переорієнтацію музичного викладання на нові, пріоритетні напрямки розвитку слід розпочинати з початкової школи як першої сходинки в структурі загальної середньої освіти. Саме молодші школярі відрізняються особливою сензитивністю, безпосередністю сприймання і реагування, відсутністю стереотипів. Крім того, перевчати по-новому вже сформовану особистість завжди важче, а знання й навички, закладені у цьому віці, запам'ятовуються найміцніше. Тому актуальним, на нашу думку, є питання розробки змісту, форм і методів музично-пізнавальної діяльності на уроках музики в молодших класах.

Особистісне пізнання музики ґрунтується на ідеях гуманістичної психології, феноменології, герменевтики, прагматизму. Вони допомагають розкрити сутність розуміння, осягнення музики як такої, що залежить від розвитку творчої самостійності реципієнта, його здатності до особистісного тлумачення художніх образів, нестандартного розв'язання проблем музичного пізнання. При цьому реципієнт спирається не на зовнішні показники музичного твору, а на особливості власного внутрішнього світу.

Основним психологічним механізмом музичного пізнання є рефлексія. Заохочення до рефлексивної діяльності сприяє кращому, повнішому, усвідомленішому розумінню людиною своїх почуттів, емоцій, психічних реакцій, викликаних музикою. В ході рефлексивного пізнання музики музичний текст і переживання слухача гармонійно поєднуються, завдяки чому реципієнт має змогу краще зрозуміти й інтерпретувати образний світ музики.

Рефлексивні процеси особистості відбуваються подумки, як внутрішній діалог. Розвиток здатності до внутрішньодіалогової рефлексії сприяє осягненню людиною глибинної сутності музичного мистецтва, а також реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогової взаємодії в реальному спілкуванні.

Запропонована нами методика організації музично-пізнавальної діяльності містить три етапи: 1) відчуттєво-моторний, 2) оцінювально-аналітичний, 3) індивідуально-синтетичний. На першому етапі відбувається первинне ознайомлення з музичним твором, його сприймання, а також вираження своїх безпосередніх вражень вербальними та невербальними засобами. Метою цього етапу є: навчити учнів емоційно, безпосередньо реагувати на музику, переживати її; розвивати особисті смаки, уподобання на різноманітних музичних зразках.

На другому етапі здійснюється аналіз особистісних висловлювань і самовиражень. На цьому кроці сприйняття музики відбуваються сфокусовані роздуми над сприйняттями і почуттями. У цей же час можливою і бажаною є поява формального аналізу. Але він відрізняється від традиційного тим, що його "знахідки" взято не з книг чи слів учителя: вони перебувають на межі особистісних чуттєвих переживань та суджень із питань музичної теорії.

На третьому етапі учні співставляють свої первинні враження, відчуття й переживання, що виникали при первинному сприйманні, з виявленим розмаїттям виражальних засобів. При цьому вони спираються на особисті музичні переживання, асоціації, образні уявлення, що виникали в їхній свідомості.

Використання цієї методики, на наш погляд, дозволяє реалізувати основні принципи особистісно зорієнтованого підходу на уроках музики, переосмислити суть музичного пізнання та сприяє формуванню у підростаючого покоління особистісних рис, необхідних в сучасному суспільстві.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОГО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Пріоритетним, стратегічним завданням сучасної школи є формування освіченої, творчої, добре адаптованої до нових соціально-економічних умов особистості, здатної повноцінно взаємодіяти з суспільством, вільно реалізувати свої життєві плани і цілі, свідомо нести відповідальність за наслідки своїх дій.

Проблема формування творчих здібностей особистості у процесі її трудової підготовки постійно перебувала у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних філософів-мислителів, педагогів-теоретиків і практиків: Г.Сковороди, І.Франка, Й.Г.Песталоцці, К.Ушинського, А.Я.Коменського, С.Шацького, П.Блонського, С.Русової, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін. Окремі аспекти, пов'язані з нею, відображені у природничо-наукових працях В.Бехтерева, А.Леонтьєва та ін., психологічних – Б.Ананьєва, Л.Божович, Г.Костюка, І.Беха та ін., історико-педагогічних – Д.Тхоржевського, І.Прокопенко, А.Насімчука, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, В.Струманського, І.Веремійчика, М.Тименка та інших.

Словник Даля визначає поняття “творити” як “продуктивну людську діяльність, здатну продовжувати якісно нові матеріали і духовні цінності суспільного значення”.

Видатний вітчизняний педагог-гуманіст В.Сухомлинський визначав творчість як бачення людиною свого внутрішнього світу, творення краси внаслідок своєї праці: “...може маленька дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, але це діяння, плід її власних розумових зусиль, – вона творець; її розумова діяльність – творчість” (5. С.72). То ж навчити вкладати у творчий процес творення власну душу, життєвий досвід, творчий пошук – основа розвитку особистості. Без цього компонента дитина залишається на рівні ремесла, а не творчості.

Дослідження, шкільна практика доводять, що здібності не зводяться тільки до наявних умінь і навичок, а виявляються, насамперед, у швидкості, точності і простоті прийомів оволодіння динамічними, глибокими і міцними знаннями, уміннями і навичками. Та якими б не були здібності, самі собою, поза навчанням, поза діяльністю вони розвиватись не можуть. Тому навчально-виховний процес має стати основою по створенню умов для розвитку творчих здібностей особистості, надання їй допомоги в пробудженні інтересу до самоосвіти, в набутті стійкої потреби в творчому мисленні, у виборі основи для самореалізації.

У цьому контексті орієнтиром змісту освітнього процесу є його спрямованість на особистість, кожну конкретну дитину з її запитамі, інтересами, здібностями, можливостями. Розвинути індивідуальні пізнавальні здібності – ключове завдання особистісно орієнтованого навчання, соціального розвитку учнів у трудовій і конструкторно-технологічній діяльності.

Велику роль у розвитку творчих здібностей, інтелекту особистості в системі початкового трудового навчання молодших школярів відіграє графічна підготовка. Вивчення її початкових елементів, починаючи з молодшого шкільного віку, зумовлене не тільки винятковим значенням у суспільному житті, а й тією величезною значимістю, яку вона відіграє у

розвитку мислення, пізнавальної активності, творчого пошуку.

Включення графічної грамоти до навчальних програм з трудового навчання та художньої праці у початковій школі відповідно до вимог освітньої галузі "Технології" науково обґрунтоване і визначається насамперед спрямованістю на особистісно орієнтоване навчання і виховання, формування у молодших школярів політехнічних понять, розширення дитячих уявлень про трудову діяльність.

Вивчення початкових елементів графічної грамоти включає такі компоненти творчої діяльності:

- домінуючу роль пізнавальної мотивації;
- дослідницьку творчу активність, що виражається у виявленні нового, у постановці і розв'язанні проблеми;
- можливість дослідження оригінальних рішень;
- можливість прогнозування і передбачення;
- здатність швидко засвоювати нову інформацію;
- уміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати;
- швидке оволодіння технікою праці, ремісничою майстерністю;
- схильність до економічності у прийнятті рішення, раціонального використання матеріалу, часу;
- пошук виходу із складних ситуацій у розв'язанні політехнічних завдань, вироблення особистісних рішень тощо.

Розвитку творчості учнів сприяють поглиблення знань матеріалу з трудового навчання за рахунок реалізації міжпредметних зв'язків: інтегрований курс "Художня праця", рідна мова, народознавство, математика, предмети природознавчого циклу та ін.; поєднання навчальної діяльності з ігровою; формування основ конструкторських умінь і здібностей.

Важливим для вчителя у процесі творчої діяльності на уроках трудового навчання є створення необхідної психологічної атмосфери підтримки розвитку особистості; опанування вміннями постійно ставити учня в умови творчої діяльності, дослідника, пошукача. Це вимагає від учителя новаторського підходу, високої педагогічної майстерності.

Література:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник. –К.:ІЗМК, 1998.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (Проект).- К.: Шкільний світ, 2002.
3. Освітні технології: Навч.- метод. посібник/О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. –К.: А.С.К., 2002.
4. Сухомлинський В.О. Вибр. пед. твори. –К.: Рад. шк.. 1971.

А. І. Пелішенко

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ В ДОПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЛЦЕЇСТА

Сьогоднішній глобалізований світ характеризується великим об'ємом інформації, який через кожні десять років зростає вдвічі. Перед сучасною школою постає проблема не тільки результативної передачі наукової інформації і соціального досвіду, але й у відкритті особистості кожного учня, його неповторного Я. Завдяки цьому виявляються потенційні